

VAHİY BAĞLAMINDA KUR'AN-SÜNNET İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
hcelikenes@hotmail.com

Doç. Dr. Osman EYÜPOĞLU

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
eyupoglu@omu.edu.tr

Öz

Allah ile insanlar arasında bir iletişim şekli olan vahiy; Allah'ın bazı bilgileri, insanlar arasından seçmiş olduğu peygamberlerine göndermesidir. Hz. Peygamber bir taraftan kendisine indirilen dini insanlara ulaştırırken (Tebliğ) diğer taraftan da dinin emirlerini açıklıyordu (Tebyin). Dinin kendisi vahye dayandığı gibi onun açıklamaları da vahye dayanması gerekir. Kur'an'da Hz. Peygambere hem kitap hem de hikmet verildiğinden bahsedilmektedir. Kitap ve Hikmet, ikisi de Allah tarafından verildiği için her ikisi de vahiyle ilişkilidir. Hz. Peygamber Kur'an'ın haricinde de vahiy alıyordu. Bu konuda birçok ayet ve hadisler vardır. Sünnetin de bir kısmı vahiy olmasına rağmen Kur'an gibi değildir. Aralarında derece farkı vardır. Kur'an hem lafız ve hem de mana olarak Allah'a aittir. Sünnetin belli bir kısmı, mana olarak Allah'a lafız olarak Hz. Peygamber'e aitti.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, sünnet, vahiy, tebyin (açıklama), Tebliğ, içtihat.

RELATIONS IN THE CONTEXT REVELATION OF QURAN-SUNNAH

Abstract

The revelation in the form of a communication between God and people is that God sends some information to his prophets that he has chosen among the people. While the Prophet delivered religion to the people who had been sent to him from one side (Communique) and from the other side he was explaining the orders of religion (Explanation). As Religion itself is based on revelation its explanations must also be based on the revelation. It is mentioned in the Qur'an that both the book and the wisdom are given to the Prophet. Book and Wisdom, both of which are related to the revelation given by God for both. The Prophet was receiving revelation besides the Qur'an. There are many verses and hadiths about this issue. Even though some of the hadith is revelation it is not like the Qur'an. There are degrees of difference between them. The Qur'an is both written and meaningfully owned by Allah. A certain part of the Sunnah, belongs to God in meaning but it belongs to the prophet in verse.

Keywords: Qur'an, Sunnah, revelation, Tebyin (explanation), communique, ijihad.

Giriş

Kur'an ile sünnet arasında çok yönlü bir ilişki vardır. Sünnetin Kur'an'ın mutlak hükümlerini mukayyet, umumunu tahsis, mücmelini mübeyyen etmesi bunlardan bazılarıdır.

Kur'an'da mutlak, umum ve mücmel şekillerde zikredilen bazı hükümler sünnet tarafından takyit, tahsis ve tebyîn edilmiştir.

Kur'an, Hz. Peygamber (sas)'e yaklaşık yirmi üç yılda tedricen nazil olmuştu. Nazil olan bu ayetleri insanlara ulaştırma ve açıklama görevi de Hz. Peygamber'e verilmişti. Yani o hem tebliğle hem de tebyînle görevlendirilmişti. Bir taraftan inen ayetleri insanlara tebliğ ederken diğer taraftan da o ayetlerden kastedilen mananın ne olduğunu açıklıyordu.

Kur'an ile sünnet arasındaki ilişki çok yönlü bir ilişki olmasına rağmen bunu; konu ve kaynak bağlamında olmak üzere başlıca iki başlık altında toparlayabiliriz. Konu bağlamında ilişkiyi de kendi içerisinde üçe ayırabiliriz: Sünnet, Kur'an'da var olan hükümlere paralel hükümler getirebilir. Kur'an'da olan hükümleri açıklar. Kur'an'da olmayan hükümler koyabilir.

Kaynak bağlamında Kur'an-Sünnet ilişkisinden kastımız ise sünnetin vahiy olup olmadığı meselesidir. Kur'an'ın vahiy olduğu konusunda hiçbir şüphe bulunmazken sünnetin vahye dayanıp dayanmadığı tartışma konusu olmuştur. Sünnetin tamamının vahye dayandığı veya hiçbir kısmının vahye dayanmayıp tamamen Hz. Peygamber'in içtihadından ibaret olduğu söylendiği gibi bir kısmının vahiy bir kısmının ise Hz. Peygamber'in içtihadı olduğu da zikredilmiştir. Bu konudaki yapılan araştırmaları incelediğimizde, sünnetin bir kısmının vahiy bir kısmının ise Hz. Peygamber'in içtihadı olduğu şeklindeki görüşün diğerlerine göre daha fazla kabul gördüğünü söyleyebiliriz. Kur'an'ı tebliğ ve tebyînle görevlendirilen bir peygambere Kur'an'dan başka vahiy gelmediğini iddia etmek pek tutarlı gözükmediği gibi kendi içerisinde de birçok sorunlar barındırmaktadır. Hz. Peygamber daha önceden hiçbir bilgisi olmadığı konuları neye göre açıklayacak? Veya açıkladığı şeyler ne kadar doğruyu yansıtacaktı? Bazı konularda önceden bazı tecrübeleri olsa dahi bunlardaki doğru ile yanlış nasıl ayırt edebilecekti? Aklen de dini tebliğ ve tebyînle görevlendirilmiş bir peygamberin daima vahiyle desteklenmiş olması gerekmektedir.

Biz bu çalışmamız da sünnetin vahiyle ilişkisini incelemeye çalışacağız. Sünnetin vahiyle ilişkisinin boyutlarını araştıracağız. Bu konuda zikredilen farklı görüşleri delilleri ile birlikte değerlendirerek doğruyu ortaya koymaya çalışacağız.

A. Vahyin Tanımı

Arapçada ح و ح kökünden mastar olan vahiy sözlükte; gizli konuşmak, emretmek, ilham etmek, fısıldamak, ima ve işaret etmek¹ gibi anlamlara gelir. İstilah da ise Allah'ın indirmeyi

¹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, TDV, Ankara 1991, s. 37; Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, İFAV İstanbul 2011, s. 51.

murat ettiği herhangi bir haberi, hükmü veya bilgileri, insanlar arasından seçmiş olduğu peygamberlerine vasıtalı veya vasıtasız bir şekilde gizlice ve süratlice iletmesine denir.²

Allah ile insanlar arsında bir iletişim şekli olarak söyleyebileceğimiz vahyin ne şekillerde olabileceği de şu ayetle belirtilmiştir: “*Hiçbir insan; vahiy yahut perde arkasından veya bir elçi gönderip ona dilediğini izniyle vahyetmesi dışında, başka bir suretle Allah ile konuşamaz.*”³ Buradaki “vahyen”den maksadın; doğrudan peygamberin kalbine, idrak edebilecekleri şekilde, gizlice ve süratlice atılan vahiy olduğu rivayet edilmiştir.⁴ Allah, peygamberlerine bu üç yoldan biriyle vahyedebileceği gibi, ikisi veya üçüyle de vahyedebilir.

Vahiy, Kur'an'da değişik şekillerde ve manalarda kullanılan bir kavramdır. Çoğu zaman Allah'a izafe edilmekle birlikte bazen başka varlıklara da izafe edilmiştir. “*Derken (Zekerıyyâ) mescidinden kavminin karşısına çıkıp onlara: «Sabah akşam tesbîhde bulunun» diye vahyetti.*”⁵ şeklinde Zekerıyyâ (as)'ın kavmine vahyettiğinden bahsedilmektedir. Buradaki vahiy “ima ve işaret etmek” anlamındadır.⁶ Susma orucu tutan Zekerıyyâ (as)'ın işaret yoluyla kavminin Allah'ı tesbih etmelerini istemesinden bahsetmektedir. “Biz, (sana yaptığımız gibi) her peygambere de insan ve cin şeytanlarını böylece düşman yaptık. Onlardan kimi kimine, aldatmak için, yaldızlı bir takım söz(ler ve vesveseler) vahyeder. Eğer Rabbin dileseydi bunu (bu telkini) yapmazlardı. Öyle ise onları dizmekte oldukları yalanlarıyla beraber (baş başa) bırak.”⁷ ayetinde de “vahyetmek” “vesvese vermek, telkin etmek”⁸ anlamında kullanılmıştır. Allah'ın yolundan çıkmış insan ve cinlerin, diğerlerini de yoldan çıkarmak için birbirlerine karşı telkin ettikleri süslü sözlerden bahsedilmektedir.

Allah'a izafe edilen vahiy ise Allah'ın yeryüzüne⁹, göklere¹⁰, arıya¹¹, meleklerle¹², Hz. Musa (as)'ın annesine¹³, Hz. İsa (as)'ın Havarilerine¹⁴ Hz. Meryem'e¹⁵ ve peygamberlere vahyetmesi şeklinde kullanılmıştır. Buradaki vahiy kelimeleri farklı anlamlarda kullanılmıştır. Allah'ın “arıya vahyetmesi”; ona ilham etmesi, kalbine atması¹⁶, “yeryüzüne vahyetmesi”;

² Cerrahoğlu, s. 39; Demirci, s. 51.

³ Şuara, 26/51.

⁴ Nâsiruddîn Ebî Abdillâh bin Ömer bin Muhammed Beydavî, , *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, Beyrut, ty., V/85.

⁵ Meryem, 19/11.

⁶ Beydavî, IV/7.

⁷ En'âm, 6/112.

⁸ Beydavî, II/178.

⁹ Zilzâl, 99/5.

¹⁰ Fussilet, 41/12.

¹¹ Nahl, 16/68.

¹² Enfâl, 8/12.

¹³ Tâhâ, 20/38-39.

¹⁴ Mâide, 5/111.

¹⁵ Meryem, 19/23-24.

¹⁶ Beydavî, III/132.

emretmek, vahyetmek¹⁷; “göklere vahyetmesi”; Allah’ın her bir semâyı, ihtiyaç duyduğu melekler ve kendisinden başka kimsenin bilmediği eşyalar ile tertip etmesi¹⁸, anlamına gelmektedir.

Hz. Meryem ve Hz. Musa’nın annesine olan vahiy; ya ilham yoluyla, ya Cebrail (as) vasıtası ile ya uykuda iken sadık rüya şeklinde ya da Allah’ın sadık kullarının kalbine verdiği ilhamî vahiy şeklinde olan bir vahiydir.¹⁹ Havarilere olan vahiy ise peygamberin lisanı ile vahyedilmeleri veya emrolunmalarıdır.²⁰

Vahiy hakkında bu ön bilgileri verdikten sonra sünnetin vahiy olup olmadığı meselesine geçebiliriz.

B. Sünnetin Vahiy Olup Olmaması

Sünnetin vahiy olup olmadığı konusunda farklı iki görüş zikredebiliriz. Bir grup, sünnetin vahiy olduğu veya vahye dayandığı görüşünü kabul ederlerken diğer görüş sahipleri ise sünnetin tamamen peygamberin içtihatlarından ibaret olduğunu söylerler. Sünnet ile vahiy arasında doğrudan veya dolaylı yoldan bir bağ olduğunu kabul eden görüş, ilk dönemlere kadar giderken peygamberin içtihadı olduğunu savunan görüş ise son döneme aittir.

Sünnetin vahiyle bağlantısı, genel kabul görmesine rağmen daha ziyade bunun oranı tartışılmıştır. Sünnetin tamamı mı yoksa bir kısmı mı vahiydir? Sünnetin vahiyle ilgili olduğunu söyleyenler de kendi arasında iki gruba ayrılmışlardır. Sünnetin bir kısmı vahiy diğer kısmı Peygamberin içtihadıdır diyenler olduğu gibi tamamının vahiy olduğunu söyleyenler de olmuştur.

1. Sünnet Vahiy Değildir

Sünnetin vahiy olmadığını savunanların ortak özellikleri son dönem düşünürleri olmalarıdır. Hind-Pakistan bölgesinde yaşamış olan Seyyid Ahmed Han, Emir Ali, Ahmed Perviz, Mısır’dan Dr. Tefik Sıdkı, Ebu Reyve, Abdulcelil İsa, Türkiye’den Ahmed Akbulut ve M. Said Hatipoğlu’nu zikredebiliriz.

Bunlara göre Kur’an, mütemadiyen Hz. Peygamber’in insan olduğunu vurgulamış ve hataları olduğunda da onu ikaz etmiştir. Eğer sünnet vahiy olsaydı, o da Kur’an gibi korunması

¹⁷ Fahreddin Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1981, XXXII/60; Beydavî, V/330; Ebu’l-Fidâ İsmâil bin Ömer İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, Dar-u Tayyibe, VIII/461.

¹⁸ İbn Kesîr, VII/167.

¹⁹ Hüseyin Çelik, *Kur’an’da Aile Modelleri*, Tebeşir Yayınları, Konya 20015, s. 233.

²⁰ Beydavî, II/149; Muhammed bin Ebu Yusuf Ebû Hayyan, *el-Bahru’l-Muhît*, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1993, IV/56.

gerekirdi ama öyle olmadı. Sünnetle varit olan hükümlerin Hz. Peygamberin (sav) Kuran'ı Kerim'den çıkarmış olduğu hükümlerdir. Delil olarak da şu hadisleri zikrederler:

a. “Eğer ümmetime zor gelmeyeceğini bilseydim, beş vakit namazlardan önce onlara misvak kullanmayı emrederdim.”²¹

b. Meşhur hurma aşılması olayında: “Siz dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz.”²² buyurması,

c. İbn Zübeyr’e: “Aişe sana çok gizli şeyler veriyordu. Kâbe hakkında neler söyledi” şeklinde sordular. Zübeyir: “Aişe (Kâbe hakkında) Peygamber (sas)’den şöyle rivayette bulundu: “Ya Aişe! Eğer kavminin cahiliye devri ile olan anıları taze olmasaydı, şimdi dışarıda kalan kısımları Kâbe’ye katar ve insanların birinden girip diğerinden çıkacakları iki tane de kapı yapardım.”²³

Bu çeşit rivayetler sünnetin vahiy değil de Hz. Peygamber’in içtihadı olduğuna delil olarak zikredilir.

2. Sünnet Vahiydir

Sünnetin vahiy olduğu görüşü her dönem kabul gören bir görüş olmuştur. Hz. Peygamber’in Kur’an dışında da vahye muhatap olduğu kabul edilmiştir. Burada tartışma konusu olan; sünnetin vahiy olup olmadığı meselesinden daha ziyade ne kadarının vahiy olduğudur. Tamamı mı vahye dayanıyor, yoksa bir kısmını vahiydir. Tamamının vahiy olduğunu söyleyenler olduğu gibi bir kısmının vahye dayanıp diğer kısmın ise Hz. Peygamber’in içtihadına dayandığını kabul edenler de olmuştur. Sünnetin vahiy olduğunu savunanların görüşlerini zikrettikten sonra bu meseleyi ayrı bir başlık altında inceleyeceğiz.

a. Sünnetin Vahiy Olduğuna Dair Kur’an’dan Deliller

Her konuda olduğu gibi bu konuda da en önemli referansımız Kur’an’dır. Kur’an’da birçok yerde Hz. Peygamber’in vahiy aldığı açıkça belirtilmesine rağmen sünnetin vahiy olup olmadığı konusunda açık bir ifade kullanılmaz. “*O hevasından konuşmaz. O, kendisine (Allah’tan) ilkaa edilegelen bir vahiyden başkası değildir.*”²⁴ Ayetleri Kur’an vahyinden bahsettiği söylene de ifadenin genel olmasından hareketle sünneti de kapsayacağı da zikredilmiştir. Bu ayetten başka Kur’an dışında da Hz. Peygambere vahiy geldiğine işaret eden ayetler vardır. Bu ayetleri şu şekilde zikredebiliriz:

²¹ Müslim, *Taharet*: 43.

²² Müslim, *Fedâil*: 141.

²³ Buhârî, *İlim*: 48.

²⁴ Necm, 53/3-4.

1. *“Yüzünün göğe çevrilip durduğunu muhakkak görüyoruz. Artık seni, hoşnut olacağı bir kıbleye elbette döndüreceğiz; bundan sonra Mescid-i Harâm tarafına çevir.”*²⁵

Müslümanlar Medine’ye hicretten sonra yaklaşık 16-17 ay Mescid-i Aksâ’ya yönelerek namaz kılmışlardı. *“Yüzünün göğe çevrilip durduğunu muhakkak görüyoruz.”* ifadesinden de anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber (sas) Mescid-i Harâm’a doğru yönelme arzusu içerisindeydi. Hz. Peygamber kalpten Mescid-i Harâm’a yönelmeyi arzulamasına rağmen neden Mescid-i Aksâ’ya doğru yöneliyordu? Bu konuda kendisine bir vahiy gelmiş olmalı ki Mescid-i Aksâ’ya yöneliyordu. Eğer kiblenin tayini kendi içtihiyatıyla olan bir durum olsaydı, kolay bir şekilde ondan vazgeçebilirdi. Yine Kâbe’nin Arapların yanındaki değerini düşündüğümüzde Hz. Peygamberin kendiliğinden Kâbe’yi bırakarak Kudüs’e yönelmesi de düşünülemez.²⁶ Kalpten istemesine rağmen vazgeçemediği bir durum olmasından anlıyoruz ki; hicretten sonra Mescid-i Aksâ’ya yönelmek ona vahiyle emredilmiş bir durumdur. Eğer Mescid-i Aksâ’ya yönelmesi konusunda ona bir vahiy gelmemiş olsa idi o neden arzuladığı halde ona doğru yönelmiyordu? Kur’an’da Mescid-i Aksâ’nın kible olduğu ve Müslümanların oraya doğru yönelmelerini emreden bir ayet de olmadığına göre bu vahyin Kur’an’ın dışında olan bir vahiy olduğunu söyleyebiliriz.

Namazla ilgili bütün hükümlerin Hz. Peygambere Cebrail (as) vasıtasıyla öğretildiği hadis kaynaklarından geçmektedir. Namazla ilgili her şey öğretilirken namazın şartlarından biri olan kiblenin Hz. Peygamberin içtihiyatına bırakılmış olması pek izah edilebilir bir durum değildir.²⁷

2. *“İşte o zaman Allah size iki taifeden (kervan veya Kureyş ordusundan) birini vaat ediyordu ki, sizin olacaktı. Siz ise arzu ediyordunuz ki, şanı ve şerefi olmayan şey (kervan) sizin olsun. Hâlbuki Allah, ayetleriyle hakkı yerine oturtmak ve kâfirlerin arkasını kesmek istiyordu. O vakit siz Rabbinizden yardım diliyordunuz. O da: "Ben işte artarda bin melek size yardım ediyorum" diye duanızı kabul buyurmuştu.”*²⁸

Bu ayetler Bedir savaşından önce, müşriklere ait olan kervan veya Kureyş ordusundan birisini Allah’ın Müslümanlara vaat etmesinden ve yine biner melek ile müminlere yardım edeceğinden bahsetmektedir.²⁹ Bu vaatler savaştan önce gerçekleşmiş fakat sure savaştan sonra nazil olmuştur. Kur’an’ın herhangi bir yerinde de Allah’ın Bedir savaşından önce müminlere

²⁵ Bakara, 2/144.

²⁶ Ali Bakkal, “Sünnetin Kaynak Değeri”, *HRÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, Ocak-Haziran 2003, s. 7.

²⁷ Ahmet Keleş, “Sünnet Vahiy İlişkisi”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 1999, Cilt: 1, s. 189.

²⁸ Enfâl, 8/7-9.

²⁹ Beydavî, III/51.

olan bu vaatlerinden bahsedilmediğine göre Hz. Peygamber'e yapılan bu vaadin Kur'an'da olmayan başka bir vahiyle yapıldığını söyleyebiliriz.

3. *“Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı tıraş etmiş ve saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescidi Haram'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi”*³⁰

Peygamber (sas) Medine'de iken rüyasında, kendisinin ve ashabının Mekke'ye girdiklerini, Kâbe'yi tavaf ettiklerini görür. Bu durumu ashabına anlatır. Onlarda bu durumun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda hiç şüphe duymadan umre için yola çıkarlar. Fakat Müslümanların bu durumundan haberdar olan Mekkeli müşrikler de Müslümanların Mekke'ye girmelerine mani olmak için hazırlanarak Hudeybiye'ye kadar gelirler. İki taraf arasında elçiler gider gelir ve süreç Hudeybiye antlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanır. Müslümanlar hem anlaşmanın içeriğinden hem de umre yapamayacak olmalarından rahatsız olurlar. Peygamber (sas)'e gelerek: “Sen bize Kâbe'ye gideceğimizi ve tavaf yapacağımızı haber vermemiş miydin? derler. O da: “evet” der. Tekrar: “Peki! Bu sene yapmayacak mıydık?” dediklerinde, “hayır” diye cevap verir. Bu olayların akabinde inen Fetih Suresi ise yapılan bu antlaşmanın görünenin aksine bir fetih olduğunu müminlere müjdeler.³¹

Bu sûrenin 27. ayetinde de Hz. Peygamber (sas)'in gördüğü bir rüya ile hareket ettiği ve Allah'ın da daha sonra onun rüyasını doğru çıkardığından bahsedilmektedir. Hz. Peygambere rüyada iken umre yapması vahyedilmekte ve o da rüyasının doğrultusunda hareket etmektedir. Rüya olayı önce, rüyadan bahseden Fetih Suresi 27. ayet ise daha sonra nazil olmuştur. Bu durum, Hz. Peygambere Kur'an dışında ve rüyada iken vahiy geldiğine delalet etmektedir.

4. *“Her hangi bir hurma ağacını kestiniz yahut kökleri üstünde dikili bıraktınızsa (hep) Allah'ın izniyledir. (Bu izin de) fasıklar) rüsvay edeceği için (verilmiş)dir.”*³²

Ayet, Beni Nadir Yahudileri ile yapılan savaştan bahsetmektedir. Beni Nadir Yahudileri yaptıkları antlaşmaya bağlı kalmamış ve Hz. Peygamber'i öldürmek için ona suikast girişiminde bulunmuşlardı. Hz. Peygamber de onları kalelerinde kuşatmış, onların kalelerinden çıkmalarını sağlamak, teslim olmaya zorlamak ve gerekse de hücum esnasında kendilerine kolaylık sağlaması için çevredeki hurma ağaçlarının kesilmesini emretmişti. Sahabe de onlardan bazılarını kesmiş bazılarını ise dokunmamışlardı. Daha sonra gelerek, kestiklerinden veya kesmeyip de eski halleri üzerinde bıraktıklarından dolayı kendilerine bir günah olup

³⁰ Fetih, 48/27.

³¹ İbn Kesir, VII/356.

³² Haşr, 59/5.

olmadığını sormaları üzerine: “*Herhangi bir hurma ağacını kestiniz yahut kökleri üstünde dikili bıraktınızsa (hep) Allah’ın izniyledir.*” ayeti nazil olur.³³

Ayet savaştan sonra nazil olmuş ama savaş esnasında Yahudilere ait hurmalıkların kesilmesinden bahsetmektedir. Bu ağaçları kestiklerinden dolayı kendilerine bir günah olup olmadığını soran sahabelere bir cevap niteliğinde olmuştur. Hz. Peygamberin bu hurmaları kestirdiğini, ama onun da bunu kendi kafasından değil, Allah’ın izniyle yaptığına vurgu yapılmaktadır.

Hz. Peygamber önce hurmaların kesilmesini emreder. Sahabe bu emri yerine getirir ama yapmış oldukları bu işten dolayı da bir günaha girip girmediklerini merak ederler. “(Bu iş) Allah’ın izniyledir.” ayeti nazil olarak; Hz. Peygamber’in bunu kendi isteği ile yaptırmayıp tam tersine Allah’ın kendisine izin vermesi ile yaptırdığına dikkat çeker. Kur’an’ın başka bir yerinde de Hz. Peygambere bu konuda verilmiş bir izinden bahsedilmemektedir.³⁴ Hz. Peygambere verilen bu iznin, Kur’an dışındaki başka bir vahiyle olduğu anlaşılmaktadır.

5. “*Hani sen Allah’ın kendisine nimet verdiği, senin de (azat etmek suretiyle) iyilikte bulunduğun kimseye, “Eşini nikâhında tut (onu boşama) ve Allah’tan sakın” diyordun. İçinde, Allah’ın ortaya çıkaracağı bir şeyi gizliyor ve insanlardan çekiniyordun. Oysa kendisinden çekinmene Allah daha lâyıktı. Zeyd, eşinden yana isteğini yerine getirince (eşini boşayınca), onu seninle evlendirdik ki, eşlerinden yana isteklerini yerine getirdiklerinde (onları boşadıklarında), evlatlıklarının eşleriyle evlenmeleri konusunda müminlere bir zorluk olmasın. Allah’ın emri mutlaka yerine getirilmiştir.*”³⁵

Ayette Hz. Peygamber’in halasının kızı Zeynep ile evlatlığı Zeyd’in evliliği ve boşanma ile neticelenen süreçten bahsedilmektedir. Zeyd, ısrarla boşanmak isterken Hz. Peygamber de evliliğini devam ettirmesini istemektedir. “*Allah’ın açığa çıkaracağı şeyi gizliyordun*” ibaresinden, Allah’ın Zeynep’i kendisi ile nikâhlandıracağından haberi olduğunu anlamaktayız. Allah, daha önceden Hz. Peygambere, Zeynep’in kendi eşi olacağını haber vermiş³⁶ ama o, bu durumdan kimseye bahsetmemiş içerisinde gizliyordu. Araplarda evlatlık evlat gibi algılandığından, Zeynep’le evlenmekten çekiniyordu

Bu ayetten şunu anlayabiliriz; Allah (cc) Hz. Peygambere önceden, Zeyd’in Zeynep’ten boşanacağını ve Zeynep ile kendisinin evleneceğini haber vermiş. Fakat Hz. Peygamber bunu içerisinde sır olarak saklamış. Ta ki: “*Zeyd, eşinden yana isteğini yerine getirince (eşini*

³³ İbn Kesîr, VIII/61-62.

³⁴ El-A’zamî, “*Sünneti İnkâr Edenler*”, Çeviren: Nuri Topaloğlu, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 1987, Sayı: IV, s. 451.

³⁵ Ahzâb, 33/37.

³⁶ İbn Kesîr, VI/425.

boşayınca), onu seninle evlendirdik ki, eşlerinden yana isteklerini yerine getirdiklerinde (onları boşadıklarında), evlatlıklarının eşleriyle evlenmeleri konusunda müminlere bir zorluk olmasın.” ayeti ininceye kadar bu hal devam etmiştir.

Buradan hareketle Allah'ın Zeynep hakkında Hz. Peygambere iki kez vahiyde bulunduğunu söyleyebiliriz. İlk vahiyde; onun kendisinin eşlerinden biri olacağı haber verilirken ikinci vahiyde; Zeyneb'in kendisine nikâhlandığından bahsedilmektedir. İlk vahiy Kur'an'da bulunmazken ikincisi Ahzab suresi 37. ayet şeklinde yer almıştır. Fakat Kur'an, ilk vahiy de Hz. Peygamberin içerisinde gizlediğine de dikkat çekmektedir. Bu ilk vahiy, Kur'an dışında Hz. Peygambere yapılmış olan ikinci bir vahiydir. Bu durum Hz. Peygambere Kur'an dışında da vahiy geldiğine delildir.

6. *“O zaman Peygamber, hanımlarından birine gizli bir söz söylemişti. Fakat o (hanımı), bunu (diğerine) haber verdi. Allah bu (yaptığı)ni Rasûlu'ne açıklayınca, (Peygamber de hanımı Hafsa'ya) bu (söyledikleri)nin bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da (fazla mahcup olmaması için) vazgeçmişti. İşte bunu kendisine haber verince (hanımı): “Bunu sana kim haber verdi?” dedi. Rasûl(ullah) da: “(Her şeyi) bilen, hakkıyla haberi olan (Allah) bana haber verdi.” buyurdu.*³⁷

Bu ayetlerin inişi ile ilgili olarak iki değişik rivayet zikredilmektedir:

1. Hz. Peygamber eşlerinden Zeynep binti Cahş'ın odasında iken bal şerbeti içer. Bu durumu gören Hz. Hafsa, Rasûlullah (sav) yanına geldiğinde kadınlık duygularının verdiği kıskançlığında etkisi ile: *“Sen Meğafır mi içtin? Meğafır kokusu geliyor.”* demiş, Rasûlullah (sav) de bir daha bal şerbeti içmeyeceğini söylemiş ve bu durumun bir sır olarak Hz. Hafsa'nın yanında kalmasını istemişti.³⁸

2. Hz. Hafsa babasının evine gitmiş, Hz. Peygamber de onun odasına onu görmek için gelmiş ama onu bulamamıştı. Hz. Hafsa'yı bulamayan Hz. Peygamber de cariyesi Mariye'yi Hafsa'nın odasına çağırır ve bu esnada Hafsa gelir ve: *“Ya Rasûlellah! Hem benim odamda hem de bununla beraber oluyorsun”* der. Bunun üzerine Hz. peygamber (sas): *“Ben bundan sonra Mariye'yi kendime haram ettim”* der ve bu durumun sır olarak Hafsa'da kalmasını ister. Hafsa da gider bu durumu Hz. Aişe ile paylaşır.³⁹

Her iki rivayette de ortak nokta Hz. Peygamber'in eşlerinden Hafsa'ya bir sır vermesi ve bunu kimse ile paylaşmamasını istemesidir. Fakat Hafsa kendisine verilen bu sırrı Hz. Aişe ile

³⁷ Tahrîm, 66/3.

³⁸ Kurtubî, XVIII, s. 177; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul, Tarihsiz, VII, 5106.

³⁹ Yazır, VII, 5112.

paylaşır. Allah, bu durumu Hz. Peygamber'e bildirir. O da Hafsa'yı çağırarak kendisine verdiği sırrı neden başkalarına anlattığını sorar. Bu duruma şaşırın Hafsa: "Benim senin sırrını anlattığımı sana kim haber verdi?" der. Hz. Peygamber de: "*(Her şeyi) bilen, hakkıyla haberi olan (Allah) bana haber verdi.*" buyurur."

Bu ayetten hareketle, Allah'ın Hz. Peygambere vahiy yoluyla eşinin yaptığı yanlış davranışı haber verdiğini anlamaktayız. Fakat Kur'an'ın herhangi bir ayetinde "Ey Peygamber senin eşin senin sırrını yaydı, ifşa etti." şeklinde bir ifadeye rastlamamaktayız. "*(Her şeyi) bilen, hakkıyla haberi olan (Allah) bana haber verdi.*" ibaresinden de anlaşılacağı gibi Hz. Peygambere Allah haber vermiştir. Ama Kur'an'ın herhangi bir yerinde de: "Ey Muhammed senin eşin, senin sırrını ifşa etti. Gidip diğer hanımlarına anlattı." şeklinde bir ayet olmadığına göre, Allah'ın bu haber vermesi Kur'an'da olmayan başka bir vahiyle olmuştur.

Bu ayet, Hz. Peygamber'e Kur'an'ın dışında da vahiy geldiğine delildir.

7. "*Onu toplamak ve onu okutmak şüphesiz bize aittir.*"⁴⁰

Bu ayette, Kur'an'ın Hz. Peygamber'in kalbinde toplatılacağından ve sonrada okutulacağından bahsedilmektedir. Kur'an, Hz. Peygamber (sas)'e yaklaşık 23 sene de nazil olmuştur. Hz. Peygamber inen bu ayetleri ezberliyor ve vahiy kâtiplerine yazdırıyordu. O inen ayetlerin hangi sureye ve hangi ayetlerin öncesine veya sonrasına konulacağını söylüyordu.

Hz. Peygamber bu sıralamayı ya içtihadıyla yaptırmış veya vahiyle kendisine bildirilmiş, o da ona göre yerleştirtmiştir. Eğer bu durum icthadî bir mesele olsa idi bu sıralamaların yerleri değiştirilebilirdi. Ayetlerin sıralamaları değiştirildiğinde ise ortada mu'ciz bir kitabın kalması imkânsız olurdu.⁴¹ Fakat ayetlerinin tertibinin vahiyle olduğu konusunda müfessirler icmâ etmişlerdir.

Kur'an'ın herhangi bir ayetinde veya suresinde: "şu ayet şuraya, bu ayet filan yere konulacak" şeklinde de bir ibare olmadığına göre, bu sıralamanın Kur'an dışı bir vahiyle olduğunu söyleyebiliriz.

8. "*O (peygamber) onlara güzel şeyleri helâl habîs şeyleri haram kılar.*"⁴² Ayeti ile Hz. Peygambere bazı şeyleri helâl veya haram kılma yetkisi verilmiştir. O bunları neye göre belirleyecek. Kendiliğinden, kendi içtihadı ile böyle bir şey yapması düşünülemez. Ancak ona gelecek olan vahiyle olabilir.

Yine "*Hayır! Rabbine andolsun ki iş bildikleri gibi değil, onlar aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp sonra da senin verdiğin hükme karşı içlerinde hiçbir sıkıntı*

⁴⁰ Kıyâme, 75/17.

⁴¹ el-A'zamî, s.452.

⁴² A'râf, 7/157.

duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olamazlar."⁴³ ayeti ile de peygamberin verdiği hükme içten gelerek, kalpten hiçbir rahatsızlık duymadan teslim olmadıkça, o kimselerin iman etmiş sayılmayacakları belirtilmektedir. Eğer peygamberin hükümleri vahye dayanmamış olsaydı onlara bu derece itaat etmemiz istenmezdi.

9. *"Ben ancak bana vahyolunana uyuyorum"*⁴⁴ ve benzeri ayetler, Hz. Peygamber'in bilgisinin kaynağını açıklamaktadır. Hz. Peygamber'in söylediklerinde ve yaptıklarında vahye dayanmaktadır. Vahyin dışında bir şey söylememekte veya vahye zıt bir şey yapmamaktadır. Bu durum Kur'an vahyini kapsadığı gibi sünneti de kapsayabilir. Sünneti de içerisine alabileceğinden dolayı sünnetin de vahiy kaynaklı olduğu veya sünnetinin vahyi bir esasa dayandığı söylenebilir.⁴⁵

10. *Namazlara ve orta namaza (vakıflarında rükünleri ve şartları ile) devam edin. Allah'ın (dîvanına) tam huşu' ve taatle durun. Eğer (herhangi bir şeyden) korkarsanız (namazlarınızı) yürüyerek yahut binmiş olarak (kılın). Güvene kavuştuğunuz zaman, siz bilmezken Allah'ın size öğrettiği şekilde O'nu anın (namaz kılın).*"⁴⁶

Bu ayeti sünnetin de vahiy olabileceğine delil getiren Mevlüt Güngör konuyla ilgili şu açıklamaları yapar: "Görüldüğü gibi burada, Yüce Allah, namazların ve özellikle orta namazının (yani Hz. Peygamber'in tefsiriyle ikinci namazının) her yönüyle en güzel bir şekilde kılınmasını emrettikten sonra, yolculuk sırasında herhangi bir tehlikeden korkulduğu takdirde yaya yahut binmiş olarak namaz kılınabileceğini, ama tehlike geçtikten sonra, kendisinin öğrettiği şekilde namazın normal olarak kılınmasını emretmektedir. Buradaki *"size öğrettiği şekilde"* ifadesi dikkat çekicidir. Bilindiği gibi namaz Kur'an'da tafsilatlı olarak öğretilmemiştir. O halde, Hz. Peygamber'in bu konuda, Yüce Allah'tan Kur'an'ın dışında da Cebrail vasıtası ile birtakım ilave bilgiler almış olması muhakkaktır. Nitekim Cebrail (as)'ın Hz. Peygamber'e gelip beş vakit namazı her şeyiyle bizzat tatbiki olarak öğrettiği rivayetlerde mevcuttur. Demek ki ayette *"size öğrettiği şekilde"* ifadesi ile işte buna işaret edilmiş olmaktadır. Çünkü Cibril'in öğretmesi netice itibariyle Allah'ın öğretmesi demektir."⁴⁷

11. Birçok konuda Peygamber'e karşı yapılan bir fiilin gerçekte Allah'a karşı olduğunun ifade edilmesi. *"Kim peygambere itaat ederse muhakkak ki Allah'a itaat etmiş olur."*⁴⁸,

⁴³ Nisâ, 4/65.

⁴⁴ En'âm, 6/50.

⁴⁵ Aynur Uraler, *"Sünnetin Kaynağı Üzerine Bazı Tespitler"*, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. IV, Sayı: 2, 2006, s. 89.

⁴⁶ Bakara, 2/238-239.

⁴⁷ Güngör, s. 63.

⁴⁸ Nisâ, 4/8.

“*muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah’a biat ediyorlar.*”⁴⁹, “*Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah’ın ayetlerini inkâr ediyorlar.*”⁵⁰ Ayetlerinde olduğu gibi peygambere karşı yapılan fiiller direk Allah’a yapılmış sayılmasıdır. Yine Allah’a karşı mutlak itaat şart koşulduğu gibi peygambere de şart koşulmuş olmasıdır.

Peygambere itaatin Allah’a itaatle eş değer tutulması veya ona yapılan olumsuz bir davranışın direkt Allah’a yapılmış sayılması peygamberin söyledikleri ve yaptıkları şeylerin sıradan şeyler olmadığını göstermektedir. Eğer onun dedikleri vahiy olmasa, ona mutlak itaat şart koşulmazdı.

Zikretmiş olduğumuz ayetlerden de anlaşılacağı gibi Hz. Peygamber’e Kur’an’ın dışında da ayrıca vahiy geliyordu. O halde Hz. Peygamber’in sünneti de vahye dayanıyordu. Hz. Peygamberin Kur’an dışında söylemiş olduğu sözleri veya yapmış olduğu fiillerinin (tamamen olmasa dahi) vahiy bir dayanağı olduğunu söyleyebiliriz.

b. Sünnetin Vahiy Olduğuna Dair Sünnetten Deliller

Kur’an dışında Hz. Peygamber’e vahiy geldiğine delalet eden Hadis-i Şerifler de vardır. Bunların bazılarında Hz. Peygamber (sas): “bana şöyle şöyle vahyolundu.”, “şu şekilde emrolundum, nehyolundum” şeklinde ifadeler kullanırken bazılarında ise Cebrail (as)’ın kendisine gelip gittiğinden ve öğrettiklerinden bahsedilmiştir. Bu konuyla ilgili bazı rivayetleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. İbn Ümeyye babasından, o da Peygamber (sas)’den şöyle rivayette bulundu: “Peygamber (sas)’e Cirâne kabilesinden bir adam geldi. Üzerinde bir cübbe ve safran veya başka karışımlardan oluşmuş bir tür kokunun eseri vardı. Peygamber (sas)’e: “Umreyi nasıl yapmamı emredersin?” dedi. O sırada Peygamber (sas)’e vahiy indirildi ve üzeri bir elbise ile örtüldü. Ben de Peygamber (sas)’i vahiy esnasındaki halini görmeyi arzu ediyordum. Ömer bana: “Peygamberi vahiy inerken görmek ister misin, Allah ona vahiy indirdi.” dedi. Ben de “evet” dedim. Ömer elbisenin ucundan kaldırdı, ben de ona baktım. Sanki onun sesi genç devenin sesi gibiydi. Peygamber (sas) uyanınca: “Umreden soran nerededir?” diye sordu. Ve (soruyu soran) o şahsa: “üzerindeki cübbeyi çıkar, sendeki koku izlerini yıka, safran izlerini de iyice temizle ve hacda yaptığın gibi umreni de yap.”⁵¹

Müslim İbn Ümeyye’nin Hz. Peygamber’e vahiy esnasındaki halini görmek istediğini daha önceden Hz. Ömer’e söylediği de rivayet edilmektedir.⁵²

⁴⁹ Fetih, 48/10.

⁵⁰ En’âm, 6/33.

⁵¹ Buhârî, *Umre*: 10.

⁵² Müslim, *Hac*: 8.

Rivayetten anlaşıldığına göre, İbn Ümeyye daha önceden Hz. Peygamberi vahiy nazil olurken hiç görmemiş ve bu merakını gidermek için Hz. Ömer'den bu konuda kendisine yardımcı olmasını istemişti. Bu arada umre yapmak isteyen başka bir zat da Hz. Peygamber'e gelerek umreyi nasıl yapacağını sorar. Bu konuda Hz. Peygamber'e bir vahiy gelmediği için cevap vermez. Biraz sonra vahiy hali belirir. Hz. Ömer bu hali merak eden İbn Ümeyye'yi çağırarak Hz. Peygamberi gösterir. Vahiy hali geçtikten sonra da Hz. Peygamber umre hakkında soru soran şahsı çağırarak, kendisine vahyolunduğu şekilde ona umrenin nasıl yapılacağını anlatır.

Kur'an, umreden bahsetmekle birlikte yapılış şeklinden bahsetmemektedir. Bu rivayetten de umrenin yapılış şeklinin tamamen vahiyle Hz. Peygamber'e bildirildiğini anlamaktayız. Hz. Peygamber Kur'an'da mücmel olarak zikredilmiş olan umre ibadetini, kendisine vahyedilen ama Kur'an'da yer almayan bir vahiyle açıklamıştır. Bu rivayet Kur'an dışında da Hz. Peygamber'e vahiy geldiğinin en kuvvetli delillerinden biridir.

2. Meşhur Cibril Hadisinde, Cebrail (as) yabancı bir insan şeklinde geliyor, Müslümanlara dinlerini öğretmek için Hz. Peygambere iman, İslam, ihsan ve kıyametle ilgili sorular soruyor.⁵³

Cebrail (as) bir insan şeklinde gelerek Hz. Peygambere bazı şeyleri soruyor ve bu arada onları dinleyen insanlara da dinin bazı hakikatleri öğretilmiş oluyordu. Cebrail (as)'ın gelmesi ve öğrettiği şeyler de vahiydir. Vahyin geliş şekillerinden birisi de Cebrail (as)'ın insan şeklinde gelmesidir.

3. İbn Abbas Peygamber (sas)'den şöyle rivayette bulunmuştur: "Cebrâil bana Kâbe'nin yanında iki kere imamlık yaptı. İlk imamlık yaptığında öğle namazını gölge na'lin kadar olduğunda kıldırdı. İkinci namazını her şeyin gölgesi kendisi kadar olduğu vakitte, akşam namazını güneş battığı ve oruçlu kimsenin de iftar ettiği vakitte, yatsı namazını şafak kaybolduğu vakit, sabah namazını da şafak atıp aydınlandığı ve oruçluya yemenin haram olduğu vakitte kıldırdı. İkinci imamlık yaptığında da öğleyi her şeyin gölgesi kendisinin iki misli olduğu vakit, akşamı ilk vaktinde, yatsıyı gecenin üçte biri geçtiği vakit, sabahı da yeryüzü iyice aydınlandığı vakitte kıldırdı. Sonra da bana yönelerek: 'Ey Muhammed! Bunlar senden önceki peygamberlerin namaz vakitleridir. (sen namaz kılacağın) vakitler de bu iki vakit arasındadır.'⁵⁴

⁵³ Müslim, *İman*: 1.

⁵⁴ Tirmizî, *Salât*: 1.

Kur'an'da namazın vakitli bir ibadet olduğundan; “Namaz mü'minler üzerine vakitleri belli bir farz olmuştur.”⁵⁵ şeklinde bahsedilmektedir. Bu vakitler Kur'an'da genel olarak zikredilmekte fakat ayrıntılarına inilmemiştir. Fakat bunlar hakkındaki kesin ve detaylı bilgiyi -yukarıda ki Hadis-i Şerif'te de zikredildiği gibi- Cebrail (as) gelerek Hz. Peygamber'e öğretmiştir. O da aynı şekilde ümmetine öğretmiştir.

4. Said ibn Hudeyr: Peygamber (sas) namaz kıldırırken ayakkabısını çıkardı. Onu gören sahabeler de ayakkabılarını çıkardılar. Peygamber (sas) neden çıkardıklarını sorunca: “Sen çıkardığın için biz de çıkardık.” dediler. Peygamber (sas): “Cebrail bana geldi ve ayakkabılarda pislik olduğunu haber verdiği için ben çıkardım.” buyurdu.⁵⁶

Burada namaza mâni bir durum olduğunda, Hz. Peygamberin Cebrail (as) vasıtasıyla uyarılması vardır. Namazın şartlarından birisi de namaz kılan kişinin üzerindeki elbisenin ve namaz kıldığı yerin temiz olmasıdır. Hz. Peygamber (sas) ayakkabısındaki pisliği fark etmeden namaza durduğu için Cebrail (as) gelerek durumdan onu haberdar eder. Hz. Peygamber de üzerinde pislik olan ayakkabılarını çıkararak kenara bırakır ve namazına devam eder.

5. İbn Mesûd, Peygamber (sas)'den şöyle rivayette bulunur: “Ruhu'l-Emîn, hiçbir nefsin rızkını yemeden ölmeyeceğini benim kalbime üfledi. O halde Allah'tan korkun ve rızıklarınızı güzellikle elde edin.”⁵⁷

Vahyin geliş şekillerinden birisi de direkt Hz. Peygamberin kalbine atılmasıydı. Burada da vahyin Hz. Peygamberin kalbine atılmasından bahsedilmektedir.

6. Hz. Aişe'den gelen bir rivayette Peygamber (sas) şöyle buyurdular: “Cebrail bana komşu hakkını o kadar tavsiye etti ki; komşuyu komşuya mirasçı kılacak zannettim.”⁵⁸

Bu Hadis-i Şerifte de Cebrail (as)'ın bizzat kendisinin gelerek Hz. Peygamber (sas)'e bir konuda tavsiye etmesinden bahsedilmektedir. Cebrail (as)'ın gelmesinden bahsediliyor ama aslî suretinde mi veya başka bir şekilde mi geldiği belirtilmiyor.

7. Hz. Umâme'den gelen bir rivayette Peygamber (sas) şöyle buyurdular: “Misvak kullanın, çünkü misvak kullanmak ağız için temizlik, Allah'ın da rızasını kazandırıcıdır. Cebrail bana gelerek misvak kullanmayı o kadar tavsiye etti ki; ben onu bana ve ümmetime kılacağından korktum. Eğer ümmetime ağır gelmeyeceğini bilseydim misvak kullanmayı onlara farz kıldım.”⁵⁹

⁵⁵ Nisâ, 4/103.

⁵⁶ Ebu Davud, *Salât*: 89; Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, III/92.

⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, Musannef, *Kitabu'z-Zühd*: 31.

⁵⁸ Buhârî, *Edeb*: 28.

⁵⁹ İbn Mâce, *Tahâret*: 7.

Burada da komşu hakkında olduğu gibi Cebrail (as)'ın gelerek Hz. Peygambere tavsiyesinden bahsedilmektedir.

8. Abdurrahman bin Hallâd bin es-Sâib babasından, o da Peygamber (sas)'den şöyle rivayette bulunmuştur: “Cebrail (as) bana geldi ve ümmetimin telbiye yaparken seslerini yükseltmelerini emretti.”⁶⁰

Bu Hadis-i Şerifte, Cebrail (as)'ın ibadetlerin yapılış şekli hakkında Hz. Peygambere rehberlik yapması anlatılmaktadır. Namaz farz kılındıktan sonra gelip namazın vakitlerini ve kılınış şeklini öğrettiği gibi burada hacla ilgili olan bir uygulamanın ne şekilde yapılacağını öğretmektedir.

9. Esmâ bintü Ebûbekir'den gelen bir rivayette Esmâ şöyle diyordu: “Peygamber (sas) kalktı ve kişinin kabirde imtihana tutulmasından bahsetti. Bunu zikredince Müslümanlar (korkularından) bağıştılar. Bu da benim Peygamber'in dediklerini anlamama mâni oldu. Onları gürültüleri sona erince yanımdaki birine: “Peygamber (sas) sözünün son kısmında ne dedi?” diye sordum. O da Peygamber (sas) şöyle buyurduğunu bana söyledi: “Bana vahyolunuyor ki; siz kabirlerde Deccâl fitnesine yakın bir fitne ile imtihan olunacaksınız.” Dedi.⁶¹

Hz. Peygamber (sas): “Bana vahyolunuyor ki” şeklinde buyurarak kendisine bir konuda gelen vahiyden bahsetmektedir. Kendisine bir konu hakkında vahiy geldiğini söylerken, onun ne şekilde geldiğini zikretmemiştir. Kabirde Deccâl fitnesine benzer bir fitne ile imtihan olunacağını buyurarak ümmetini ikaz etmiştir.

10. İyâz ibn Hammâd'dan gelen bir rivayette Peygamber (sas) şöyle buyurdular: “Allah Teâlâ bana vahyetti ki, birbirinize tevazu gösterin, hatta hiçbir kimse kimseye karşı kibirlenmesin ve kimse kimseye de zulmetmesin.”⁶²

Hz. Peygamber (sas) bazı rivayetlerde “bana vahyolundu”, “Cebrail banim kalbime üfledi”, “Cebrail bana gelerek” şeklinde ifadeler kullanırken burada direkt Allah'ın kendisine vahyettiğinden bahsetmektedir.

11. Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile olan evliliği hakkında şu rivayetler zikredilir:

Hişam bin Urve Babasından oda Aişe'den: “Peygamber (sas), ona (Aişe'ye) hitaben: “Sen parlak bir ipeğin içerisinde; ‘Bu senin hanımındır, onun yüzünü aç’ diyerek iki kez bana rüyamda gösterildin. O sendin. Ben de: “Eğer bu Allah tarafından ise uygulamaya koyar dedim.”⁶³ Müsned'de ise: “Bir adam seni sırtında, ipek bir elbisenin içerisinde taşıyor ve bu

⁶⁰ Tirmizî, *Hac*: 15.

⁶¹ Nesâî, *Cenâiz*: 114.

⁶² Müslim, *Cennet*: 16.

⁶³ Buhari, *Menâkıbu'l-Ensâr*: 44.

senin eşindir”⁶⁴ şeklinde, Tirmizi’de ise: “Cebrail onu peygambere mavi bir ipek elbisenin içerisinde getirdi ve: “Bu senin dünyada ve ahirette eşindir”⁶⁵ buyurdu şeklinde geçmektedir.

Bu hadis-i şeriflerde vahyin rüyada iken gelmesinden bahsedilmektedir. Rüyada Hz. Peygambere, Hz. Aişe ile evlenmesi Cebrail (as) tarafından vahyedilmektedir.

Ayrıca bu hadis-i şeriflerde dikkat çeken diğer önemli bir husus ise; Zeynep bintü Çahş’da olduğu gibi Hz. Peygamberin Hz. Aişe ile olan evliliği, kendi istek ve iradesinden daha ziyade İlahî irade ile gerçekleşmiş bir evlilik olduğudur.⁶⁶ Hz. Zeyneb ile olan evliliği ayet ile ifade edilirken, Hz. Aişe ile olan evliliği Kur’an’da olmayan bir vahiyle belirtilmiştir.

Bu konudaki rivayetleri daha da çoğaltabiliriz. Fakat meseleyi anlamamızda bu kadarının yeterli olacağı kanaatindeyiz. Zikretmiş olduğumuz hadis-i şeriflerden hareketle, Hz. Peygamber’in Kur’an dışında da ilahî vahye mazhar olduğunu söyleyebiliriz. Umrenin yapılışını anlatan rivayette olduğu gibi, Peygamber (sas)’e Kur’an’ın vahyolunduğu gibi sünnet de vahyolunmuştur. Cebrail (as) başta namaz ibadeti olmak üzere birçok konuda Hz. Peygamber’e gelerek rehberlik yapmıştır. “Beni namaz kılarken gördüğünüz şekilde siz de namazlarınızı kılınız.”⁶⁷ buyurarak namaz konusunda onun kılışını esas almamız gerektiğini bizlere emretmiştir. Namazın rekâtları, şartları, bozan ve bozmayan şeyler, okunacak dualar, hata yapıldığında yapılması gereken şeyler vb. gibi durumları Hz. Peygamber öğretmiştir. Hz. Peygamber namaz konusunda olduğu gibi oruç, hac ve zekât gibi diğer birçok ibadetlerde de rehberlik yapmış, bu ibadetlerin yerine getirilmesiyle ilgili Kur’an’da zikredilmeyen birçok hususları açıklamıştır. Onun bu konularda rehberlik yapması Kur’an dışında da vahiy aldığına delildir.

Yine yukarıdaki hadis-i şeriflerde geçen: “bana vahyolundu”, emrolundum”, nehyolundum”, “Allah bana vahyetti” gibi ibarelerden de sünnetin vahiy olduğunu anlayabilmekteyiz.

c. Sünnetin Vahiy Olduğuna Dair Aklî Deliller

Sünnetin vahiy olduğunu bazı ayet ve hadis-i şeriflerle temellendirdikten sonra, aklî delilleri de zikredebiliriz. Aklî delillerden maksadımız, ayet ve hadislerin dışındaki deliller demek değildir. Bazen aklın zorunlu kıldığı durumlar olduğu gibi bazen de temelinde ayet ve hadislerin de olabileceği fakat vahiy olmadan izah edilmesi mümkün olmayan durumlardır. Başka bir ifadeyle vahiy kabul etmeden, içtihatla yapılması mümkün olmayan hususlardır. Ele

⁶⁴ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*: VI/41.

⁶⁵ Tirmizî, *Kitabü’l-Menâkıb*: 62.

⁶⁶ Hüseyin Çelik, “Hz. Peygamberin Hz. Aişe İle Olan Evliliğinin Kur’an’ın Korunmasına Katkısı”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 16, Sayı: 53 (Güz 2012), s. 84.

⁶⁷ Buhârî, *Kitabu’l-Ezân*: 18; Darimî, *Kitabu’s-Salâh*, no: 1253.

alınan mevzu ve ele alınış şeklini incelediğimizde Hz. Peygamber'in kendi içtihiyatıyla böyle bir şeyi yapmasının zor olabileceği veya içtihatta hata edebilmenin isabet etmeden daha yüksek olduğu durumlardır.

Bu konudaki delilleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kur'an, başta insan olmak üzere yeryüzü, gökler ve arı gibi değişik varlıklara vahyedildiğinden haber vermektedir. Diğer varlıklar vahye muhatap olabiliyorsa, Hz. Peygamber de Kur'an dışında vahye mazhar olabilir. Bu aklen mümkündür ve buna mâni bir durum da yoktur. Kur'an dışındaki, kendisine verilecek olan bu vahiy ile Kur'anî vahiy ayırt edebilecek bir özellik de Allah tarafından kendisine verilebilir veya Cebrail (as) vasıtasıyla o vahyin hangi derecede olduğu kendisine bildirilebilir.⁶⁸

2. Kur'an'ın ifadesine göre Allah, Hz. Peygambere hem indirilen vahiy Tebliğ⁶⁹ hem de onları Tebyîn⁷⁰ görevi vermiştir. Yani Hz. Peygamber sadece kendisine indirilenleri insanlara aktarmakla görevli değil aynı zamanda onları açıklamakla da görevlendirilmişti. Kendileri vahiyyle belirlenen; namaz, oruç, hac ve zekât gibi hükümlerin tebyîn edilmesi de vahiyyle olmalıdır. Bunların açıklanması Hz. Peygamberin kendi içtihiyatına bırakılmış olamaz. Bu tür konular, Hz. Peygamber'in önceden yapageldiği şeyler değildi. İçerisinde yaşamış olduğu toplumun yaptığı ibadetlerden de değildi. Yine onun yapacağı bu beyanlar, kıyamete kadar geçerli ve devam edecek olan beyanlardı. Tebliğinde en ufak dahi bir eksiklik istenmeyen ayetlerin, tebyîn edilmesinde de en ufak bir yanlışlık istenmeyecektir. Onun için Hz. Peygamber'in tebyîninin de vahye dayanmış olması zorunludur.

Namaz ve hac ibadetleri gibi, bu ibadetlerden bazılarının İslam öncesi Mekke toplumunda olduğu söylenebilir. Evet, bu ibadetlerin Mekke toplumunda olduğu Kur'an'da anlatılmaktadır. Fakat Kur'an bunları överek, bir değer katarak değil eleştirerek anlatılmaktadır. Namazları el çarpmak ve ıslık çalmaktan⁷¹ ibaret olurken hacda Mekkelilerin kendilerince oluşturdukları bir hac şekliydi. Kur'an haccı emretmiş ama Mekkelilerin uyguladıkları şekilde olanı değil, tamamen kendi belirlediği şekilde olanı emretmiştir. Daha önceden yasak olan bazı uygulamaları kaldırmış, uygulanmayan bazı kuralları da uygulanır hale getirmiştir.

Hz. Peygamber, peygamber olmadan önce, bu açıkladığı şeyler hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildi. Bunlar ona vahiyyle bildirildi, o da açıkladı.⁷² Bunlar alan araştırması veya

⁶⁸ Keleş, s. 165.

⁶⁹ Mâide, 5/67.

⁷⁰ Nahl, 16/44.

⁷¹ Enfâl, 8/35.

⁷² Yahya İbn Hüseyin, "Sünnetin Anlamına Dair Bir Açıklama", Çeviren: Kadir Demirci, *İslamî İlimler Dergisi*, Yıl 6, Sayı 1, Bahar 2011, s. 280.

çalışmayla elde edilebilecek bilgilerden de değildirler. Allah, asli hükümleri Peygamberine vahiyle bildirdiği gibi, bunların uygulamaları olan amelleri de Hz. Peygambere vahiyle bildirilmiştir.⁷³

Kısaca, Allah peygamberine hem beyan yetkisi vermiş hem de bu beyanı yerine getirebileceği liyakati vermiştir. Aksi durumda Allah, gücünün yetmeyeceği şeyi ona yüklemiş olurdu ki bu da Kur'an'a muhaliftir.⁷⁴

3. “Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz, iyice yıkanarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir veya kadınlara dokunur (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin (teyemmüm edin). Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.”⁷⁵

Mâide suresi Hudeybiye antlaşmasını müteakiben inen Fetih suresinden sonra nazil olmaya başlamış bir suredir. Sadece 3. ayetin Mekkî diğer kısmının tamamının Medenî olduğu rivayet edilmiştir.⁷⁶

Hem abdestin farziyeti hem de cünüplük durumunda yıkanmanın farz olduğu bu ayet ile sabit olmuştur. Abdest namazın şartlarından biri olup, onsuz namaz olmaz. Namazın farziyeti ise yaklaşık hicretten iki sene öncesine dayanır. Mâide suresinin inişi Hudeybiye antlaşmasından sonra olduğuna göre namazın farziyeti ile abdest ayeti arasında en az sekiz senelik bir fark var. Bu süre içerisinde de Müslümanlar abdestsiz namaz kılmamışlardır. Kur'an'ın başka bir yerinde de abdest hakkında bir ayet yoktur. O halde daha önceden Hz. Peygambere abdestin alınmasını öğreten bir vahiy olması zorunludur. Bu ilk vahiy de Kur'an'da olmayan bir vahiydir.

Yine bu ayet, cünüp olan kimsenin bu halinden kurtulması için yıkanma şartını da getirmektedir. Abdestte olduğu gibi gusül de önceden beri devam edegelen bir uygulamaydı. Bununla ilgili çok sayıda rivayetler mevcuttur. O halde cünüplükten kurtulmak için yıkanma şartı da daha önceden Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla öğretilmiş olabilir.

⁷³ İbn Hüseyin, s. 281.

⁷⁴ Salahaddin Polat, “Hz. Peygamberin Sünnetini Anlama ve Sünnete Uyuma”, *İslam'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği*, Kutlu Doğum Haftası 1993, TDV Yayınları/172, Ankara 1995, s. 35.

⁷⁵ Mâide, 5/6.

⁷⁶ Ebu'l-Kâsım Mahmûd bin Ömer Zemaşşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzil ve Uyûni'l-Akâvil*, Mektebetü'l-Abikân, Riyad 1998, II/190.

4. Hz. Peygamber'in gaybla ilgili rivayetleri, sünnetin vahiy olduğuna delildir. Hz. Peygamber, daha önceden görmediği, bilmediği olaylardan, milletlerden ve durumlardan haber verdiği gibi gelecekte meydana gelebilecek durumlardan da bahsediyordu. Bu haber verilenlerin bir kısmı çok öncelerden olmuş, bir kısmı ise yakın ve uzak gelecekte olabilecek türden şeylerdi. Hem kendi zamanında hem de daha sonraki yaşanan süreçlerde bunlardan birçoğu anlatıldığı şekilde zuhur etmiş ve insanlar da buna şahit olmuşlardı.

Bunlar içerisinde en belirgin olanları ise ahiret ve ahiret ahvali ile ilgili rivayetlerdir. Çünkü ahiretle ilgili meseleler, peygamber de olsa bir kimsenin kendi kendine bilmesi mümkün olmayan konulardandır. Hz. Peygamber cennet, cehennem ve oradaki hallerden geniş geniş bahsetmiştir. Bunları vahiy olmadan söylemesi mümkün değildir.

5. Tıbbı Nebevi ile ilgili rivayetler, sünnetin vahiy olduğuna delildir. Hz. Peygamber'in geçmişte tıbbi bir tecrübesi olmamasına rağmen tıpla ilgili söyledikleri zamanla gelişen modern tıp tarafından doğrulanmıştır. Onun söylemiş olduğu çoğu şeyler, o günün mevcut tıp dünyası tarafından da bilinmiyordu. Hz. Peygamber'in tıp hakkında konuşabilmesi için kendisinin ya da içerisinde yaşadığı toplumun geçmişten gelen bazı bilgi veya tecrübelerine sahip olması gerekmektedir. Fakat hem kendisi hem de içerisinde yaşadığı toplum bu bilgilere sahip değillerdi. Böyle bir ortamda, Hz. Peygamber tıpla ilgili bazı şeyler söylüyor ve zamanla gelişen tıp da bunları tasdik ediyordu. Çoğu Kur'an'da bulunmayan, Hz. Peygamberin bu türden uygulamaları veya sözleri kendi içtihadına değil vahye dayanmalıdır. Eğer içtihat türü şeyler olsaydı içerisinde hata edilenler de olabilirdi. Bugünün tıbbi onların yanlışlığını ortaya koyabilirdi.

6. Hz. Peygamberin askeri ve eğitim alanında yapmış olduğu uygulamaları sünnetin vahiy olduğuna delil olabilir. Hz. Peygamber hem eğitim alanında hem de askeri alanda önceden bir bilgi ve tecrübeye sahip değildi. Kendisi okuma yazma bilmeyen bir ümmî olmasına rağmen eğitim konusunda yapmış olduğu icraatları bir ümmînin kendi halinde yapabileceği şeyler değillerdi. Askeri anlamda da geçmişte bir tecrübesi yoktu. Fakat o bunlara rağmen, o güne kadar icra edilmemiş birçok şeyler yapmış, farklı icraatlarda bulunmuştu. Eğitim alanındaki icraatları ile ümmî bir kabile toplumundan medenî bir devlet oluşturmuştu. Askeri alandaki uygulamaları ile de çok kısa sürede, en az insan kaybı ile en geniş toprakları fethetmişti.

Gerek eğitim ve gerekse de askeri alandaki uygulamaları onun bu konularda eğitildiğini göstermektedir. Bu eğitim ise vahiy yoluyla olmuştur. Bu vahiylerin bir kısmı Kur'an'da yer alırken diğer kısımları ise sünnet ile belirtilmiştir.

7. Sünnetin, Kur'an naslarına aykırı olmayışı da sünnetin vahiy kaynaklı olduğuna delalet eder.⁷⁷

8. Kur'an'da Hz. Peygambere, kitabın dışında bir de hikmet verildiğinden bahsedilmektedir. Allah'ın verdiği şey vahiy olduğuna göre "hikmet" de vahiydir.

Zikretmiş olduğumuz delillerden hareketle Hz. Peygamber'e Kur'an'dan başka vahiy geldiğini söyleyebiliriz. Kur'an gibi olmasa da sünnet de vahiydir. Kur'an ile sünnet arasında farklılıklar olmakla birlikte ikisi de aynı kaynaktan ortaya çıkmakta ve aynı dinin esaslarını oluşturmaktadırlar. Kur'an namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetlerin farziyetini ifade ederken sünnet de bunların ne şekilde yapılacaklarını teferruatlı bir şekilde açıklamıştır. İbadetlerin farziyetleri ile uygulamaları bir araya geldiği zaman ibadet özelliği kazanırlar. Onun için hem farziyetini ifade eden emirler hem de bu emirlerin uygulamasını belirten uygulamalar (sünnet) aynı kaynaktan beslenmelidir. Farziyetini ifade eden ayetler korunduğu gibi uygulamasını gösteren sünnetler de korunmalıdır. Bu tür ibadetlerin uygulaması olmadan sadece yazılı olarak farz olduklarının ifade edilmesi bir anlam ifade etmez. Evet, Kur'an bedensel hareketlerle uygulamalı olarak gösterilebilecek hususlar "Sünnet Vahiyine" bırakmıştır denebilir. Zira bu hususları sözle değil bizzat uygulamalı olarak ancak Hz. Peygamber öğretebilirdi.

Genel manada sünnetin vahiyle ilişkisinin olduğunun ortaya koyduktan sonra sünnetin vahiyle ilişkisinin ne kadar ve ne oranda olduğunu incelemeye çalışalım. Sünnetin vahiy temelli olduğu genel anlamda kabul görürken, bunun oranı tartışma konusu olmuştur. Sünnetin tamamı mı yoksa bir kısmı mı vahiydir? Bu konuda iki farklı görüş zikredilmiştir. Sünnetin tamamı vahiydir diyenler olduğu gibi bir kısmının vahiy olduğunu söyleyenler de olmuştur. Sünnetin tamamının vahiy olmadığı görüşü tamamının vahiy olduğu görüşünden daha fazla kabul görmüş ve taraftar bulmuş bir görüştür. Şimdi bu görüşleri değerlendirelim:

a. Sünnetin Tamamı Vahiydir

Sünnetin tamamının vahiy olduğunu savunanların başında İbn Hazm ve İbn Hibbân gelmektedir.⁷⁸

İbn Hazm'a göre; sünnet bizzat şeriatın kendisidir. Çünkü sünnet kendi arasında farz, mendup, mekruh ve haram olarak bölümlere ayrılır. Bütün bunlar peygamberin sünnetidir ve Allah katındandır.⁷⁹

Peygamber (sas) kendisine indirilen Kur'an ayetlerini açıklıyordu ama bunları vahiyle yapıyordu. Kıyamet suresi 18-19. ayetlerinde de belirtildiği gibi Peygamber (sas) mücmel olan

⁷⁷ Uraler, s. 106.

⁷⁸ Saffet Sancaklı, "Sünnet Vahiy İlişkisi", *Diyanet İlmî Dergisi*, Temmuz-Ağustos-Eylül 1998, c. 34, s. 3, s. 60.

⁷⁹ İbn Hazm, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, I/47.

Kur'an ayetlerini kendisine vahyedilen vahy-i metlûv veya vahy-i gayr-i metlûv ile açıklamıştı. Bir şeyin Allah katından olması demek onun vahiy olması demektir. Bu da vahy-i metlûv ve vahy-i gayr-i metlûv olarak iki kısma ayrılır. Ama ikisi de Allah katındandır.⁸⁰

Musa Carullah da Hz. Peygamberin söz ve fiillerinin vahiy olduğunu söyledikten sonra görüşünü şu şekilde delillendirir:

“Peygamber (sas) Rabbinden bir delil üzerineydi. “O Rabbinden bir delil üzerine bulunur.”⁸¹ “De ki; ben Rabbinden gelen açık bir delil üzerindeyim.”⁸²

“Sana vahyoluna tabi ol.”⁸³, “Ben ancak bana vahyolunan uyuyorum.”⁸⁴

Bütün bunlardan anlaşılmalıdır ki; sünnetle bildirilen şeyler de bir nevi vahiydir. Birileri buna karşı çıkarak “hüküm ancak Allah’a aittir.”⁸⁵ diyerek karşı çıkarsa biz de deriz ki; Hz. Peygamber (sas) doğrulanmış ve masumdur.⁸⁶

b. Sünnetin Bir Kısmı Vahiydir

Sünnetin bir kısmı vahiydir diyenlere göre; sünnetin bir kısmı vahiy olmakla birlikte önemli bir kısmı da Hz. Peygamber’in içtihadından ibarettir. Bu görüşte olanların delillerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Bu konuda rivayet edilen hadis-i şerifler. Onlardan bazılarını şu şekilde zikredilebiliriz:

Hz. Peygamber’e getirilen bir dava sebebiyle: “Hakkında vahiy gelmeyen dava konularında ben rey ve içtihadımla hükmederim.”⁸⁷

“Ben ancak bir beşerim. Sizlerde muhakeme olmak için yanıma geliyorsunuz. Olabilir ki, sizden biriniz diğerine nazaran delillerini daha güzel anlatır. Ben de duyduğuma göre hüküm veririm. Her kime kardeşinin aleyhine bir şey verirsem onu almasın. Çünkü o hakla ona ateşten bir parça veriyorum.”⁸⁸

Hz. Peygamber bir namazda yanılınca, ashabın: “bir değişiklik mi oldu? şeklindeki sorusuna: “Ben de sizin gibi bir beşerim. Unutup yanılabilirim.”⁸⁹

Hurmaların aşılması hadisesinde Hz. Peygamberin: “Siz dünya işlerini daha iyi bilirsiniz”⁹⁰ şeklindeki rivayet sünnetin tamamının vahiy olmadığına delildir.

⁸⁰ İbn Hazm, I/83.

⁸¹ Hud, 11/10.

⁸² En’âm, 6/57.

⁸³ Yunus, 10/109.

⁸⁴ A’râf, 7/203.

⁸⁵ Yusuf, 12/40.

⁸⁶ Musa Carullah, *Kitabu’s-Sünne*, (yer yok, tarih yok), s. 38.

⁸⁷ Ebu Davud, *Akdîye*: 7.

⁸⁸ Müslim, *Akdîye*: 4.

⁸⁹ Buhârî, *Salât*: 30.

⁹⁰ Müslim, *Fedâil*: 140-141.

2. Bedir Savaşından önce Hubab b. Münzir ordunun yerinin belirlenmesinin vahiyle mi olup olmadığını sorar. Hz. Peygamber'in içtihadı olduğunu öğrenince de itiraz eder ve yer değişikliği yapılır. Eğer vahiy olsa değişmemesi gerekirdi.

3. Hz. Peygamberin her hali vahiy olsaydı sahabe zaman zaman Rasûlullah'ın uygulamaları için: "Bu vahiy mi yoksa kendi içtihadınız mı? diye sormazlardı.

4. Bedir esirleri hakkında olduğu Hz. Peygamberin ashâbı ile yaptığı istişareler⁹¹ sünnetin tamamının vahiy olmadığına delildir.

5. Eğer sünnetin tamamı vahiy olsaydı Kur'an'da Hz. Peygamberin beşerî yönüne vurgu yapılmazdı.

6. Hz. Peygamberin içtihatları ve Kur'an'da yer yer ikaz edilmesi. Eğer sünnetin tamamı vahiy olsaydı ikaz edilmezdi.

7. Her hali vahiy olan kimse hiçbir zaman kendi iradesi ile hareket edemeyen bir robot haline gelirdi.

8. Üsve-i Hasene olan bir kimsenin birçok davranışları kendi içtihadıyla yapması gerekir. İyi bir örnek ancak bu şekilde gerçekleşir.⁹²

Sünnetin bir kısmının Hz. Peygamber'in içtihadı olduğunu savunanların delilleri ile tamamının vahiy olmadığını savunanların bazı delilleri ortaktır. Hz. Peygamber'in Kur'an'da ikaz edilmesi ve beşerî yönüne dikkat çekilmesi gibi hususlar her iki düşünce tarafından da delil olarak zikredilmiştir. Önce Hz. Peygamberin ara ara ikaz edilmesini ayrı bir başlık altında inceleyerek daha sonra diğer delillerin değerlendirmesini genel olarak yapacağız.

Hz. Peygamber'in İkaz Edilmeleri

Hz. Peygamber'e Kur'an'ın dışında başka vahiylerin geldiğine dair önemli bir delil de Kur'an'da, Hz. Peygamber'in yer yer ikaz edilmeleridir. Ona bir soru sorulduğu vakit önce vahiy beklerdi. Beklediği vahiy gelmez ise o meseleyle ilgili içtihatlarında bulunurdu. Fakat bu içtihadında bir hata olacak olursa Allah tarafından ikaz edilirdi. Hz. Peygamber içtihat yaptıktan sonra, bazen o içtihadı inen bir vahiyle desteklenir veya hata durumu söz konusu ise de düzeltilirdi.

Abese Suresi'nin inmesine neden olan Abdullah ibn Ümmü Mektum hadisesinden dolayı ikaz edilmiştir. Rivayete göre Rasûlullah (sas) Kureys'in ileri gelenleri ile konuşuyor ve onları İslam'a davet ediyordu. Onun bu meşguliyetinden haberi olmayan ve kendisi âmâ olan Abdullah ibn Ümmü Mektum Peygamber (sas)'e gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlu, Allah'ın sana öğrettikleri şeyleri bana öğret." dedi. Bu talebini de birkaç kez tekrarladı. Sözünün

⁹¹ Keleş, s. 176.

⁹² Bakka, s. 8.

kesilmesinden hoşlanmayan Rasûlullah (sas) yüzünü ekşitti ve yönünü ondan diğer tarafa çevirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamberi ikaz eden Abese suresi nazil oldu.⁹³

Rivayete göre Ukl veya Ureyne kabilesinden bir grup Medine'ye gelerek Müslüman olur ve Hz. Peygambere biat ederler. Bir müddet sonra Medine'nin havası onlara dokunur ve hasta olurlar. Onların bu hallerinden şikâyet etmeleri üzerine Rasûlullah (sas) yanlarına çobanlarını da katarak Medine'nin dışında kalmalarını ve develerin süt ve idrarlarından içmelerini öğütler. Adamlar bir müddet bu şekilde yapınca iyileşirler. Daha sonra dinden çıkar, çobanın gözlerini çıkararak onu işkence ile öldürür ve develeri de alarak yola koyulurlar. Onların bu yaptıklarını haber alan Hz. Peygamber arkadan bir grup göndererek onları yakalattır ve müsle yaparak (elleri ayakları kesilerek vb.) onları öldürtür. Bunun üzerine: "Allah'a ve Rasûlune savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır."⁹⁴ ayeti nazil olur.⁹⁵

Dinden çıkmış, çobanı işkence ile öldürmüş ve Müslümanların mallarını gasp etmiş bu kimselere verilecek cezayı Hz. Peygamber içtihadı ile belirler. Daha sonra inen ayet ile Hz. Peygamberin içtihadında isabet ettiğini onaylanır.

İslam'da ilk zıhar, Evs bin Samit'in hanımı Havle binti Sa'lebe'ye yaptığı zıhardır. Rivayete göre bir gün eve gelen Evs bin Samit hanımı Havle ile birlikte olmak ister. O anda ibadetle meşgul olan Havle bu isteği geri çevirince duruma sinirlenen Evs: "Senin sırtın bana annemin sırtı gibi" diyerek onu kendisine ebediyen haram kılar. Fakat daha sonra yaptığına pişman olur. Kendisi utandığından dolayı gidip durumu Rasûlullah'a anlatamayınca hanımı Havle gider ve anlatır. "Ya Rasûlellah! Evs benimle evlendiğinde genç ve çekiciydim ama zamanla birçok çocuğum oldu ve ihtiyarladım. Şimdi beni anası gibi kıldı." diyerek kocasının yaptığından yakınır. Hz. Peygamber de kendisine yeni bir vahiy gelmediğinden dolayı önceki uygulamaya dayanarak: "Ona haram oldun." der. Fakat kadın bu durumu kabullenmeyerek, ısrarla kocasının kendisini boşamadığı ve zıhar yaptığını ve bu yaştan sonra bir şey kabullenemeyeceğini söylemesine rağmen, Peygamber (sas) evine gitmesini ve kendisi hakkında Allah'ın bir ayet indirinceye kadar beklemesini söyler. Fakat kadın bu durumu kabullenemeyeceğini söyleyerek dışarı çıkar ve dışarı çıktıktan sonra ellerini göğe doğru

⁹³ Beydavî, V/286.

⁹⁴ Mâide, 5/33.

⁹⁵ İbn Kesîr, III/95-96.

kaldırarak: “Yarabbi ben şikâyetimi sana yapıyorum” der ve bunun üzerine Mücadele suresinin ilk dört ayeti nazil olur.⁹⁶

Bu ayette de Hz. Peygamber’in Havle binti Sa’leb’e hakkında vermiş olduğu hükmü inen ayetle değiştirilmişti. Kendisine zihar yapılan kadın kendi mağduriyetini gidermesi için Hz. Peygambere gelmiş fakat Hz. Peygamber de kendisine yeni bir vahiy gelmediği için önceden var olan hükmün devamı noktasında karar vermişti. Duruma razı olmayan kadın, itiraz ederek halini Allah’a arz etmiş ve onun üzerine Mücadele Suresi nazil olmuş ve kadını da haklı çıkarmıştı. Burada Hz. Peygamber’in içtihadı vahiyle düzeltilmiştir.

Hz. Peygamber eşlerinden Zeynep binti Cahş’ın odasında iken bal şerbeti içer. Bu durumu gören Hz. Hafsa, Rasûlullah (sav) yanına geldiğinde kadınlık duygularının verdiği kıskançlığın da etkisi ile: “*Sen Meğafır mi içtin? Meğafır kokusu geliyor.*” demiş, Rasûlullah (sav) de bir daha bal şerbeti içmeyeceğini söylemiş ve bu durumun bir sır olarak Hz. Hafsa’nın yanında kalmasını istemişti.⁹⁷ Bunun üzerine:

“*Ey Peygamber! Kadınlarının hoşnutluğunu arayarak, Allah’ın sana helal kıldığı şeyi niçin (kendine) yasaklıyorsun? Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.*”⁹⁸ ayeti nazil olarak Hz. Peygamberi vermiş olduğu bir karardan vazgeçirir. Aslında haram olmayan bir şeyi kendisine haram kılması şeklindeki içtihadı ayetle düzeltilir.

Bedir savaşında ilk kez esir alınmış ve bunlar hakkında da henüz bir ayet nazil olmadığı için nasıl bir hüküm verileceği bilinmiyordu. Bu tür durumlar karşısında Hz. Peygamber sahabeyle istişare eder ve ona göre hüküm verirdi. Bu esirlerin ne yapılacağı konusunda da aynı şeyi yaptı. Belki de bazı Müslümanlar akrabalık bağlarının da etkisinde kalarak, fidye karşılığı esirlerin serbest bırakılmasını teklif ettiler. Hz. Peygamber de bu görüşü benimsedi. Fakat bu görüşün isabetli olmadığı nazil olan şu ayetler ile belirtildi: “Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe, hiçbir peygambere esir almak yakışmaz. Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, hâlbuki Allah ahireti (kazanmanızı) istiyor. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. Eğer Allah’ın daha önce verilmiş bir hükmü olmasaydı, aldığınız şey (fidye)den dolayı size büyük bir azap dokunurdu.”⁹⁹

⁹⁶ Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tefsîrû’t-Taberî (Câmiu’l-Beyân fî Te’vîli’l-Kur’ân)*, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2005, XII/ 4; Muhammedu’l-Huseyn b. Mesûd el-Ferrâ Beğâvî, *Tefsîru’l-Beğâvî (Meâlîmu’t-Tenzil)*, Daru’l-Ma’rife, Beyrut, 1987 IV/304; Abdullah b. Ahmed b. Muhammed en-Neseî, *Tefsîru’n-Neseî*, Pamuk Yayınları, İstanbul, Tarihsiz, IV/231.

⁹⁷ Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Cami’ li-Ahkâmi’l-Kur’an*, Daru’l-Fikr, Beyrut, 1987, XVIII/177; Yazır, VII/5106.

⁹⁸ Tahrîm, 66/1.

⁹⁹ Enfâl, 8/67-68.

Daha sonra şu ayet nazil oldu: “Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹⁰⁰ Bu ayet hem Müslümanlara esirler karşılığında fidye alabileceklerini belirtmiş hem de onları rahatlatmıştı.

Beydavî bu ayetlerde; peygamberlerin içtihat yapabileceklerine, içtihatlarında hatalı da olabileceklerine, fakat hata yaptıklarında ise hatalarının üzerinde bırakılmayacaklarına delil olduğunu söyler.¹⁰¹

Hz. Peygamber, Bedir esirleri konusunda içtihatla bulunmuş. Fakat bu içtihattan dolayı hem Hz. Peygamber hem de aynı görüşü paylaşan Müslümanlar ikaz edilmişti. Nazil olan ayetler ile de ne şekilde yapması gerektiği kendine bildirilmişti.

Vermiş olduğumuz örneklerden şöyle bir neticeye varabiliriz; Hz. Peygamber bir mesele ile karşılaştığında vahiy beklerdi. Eğer o konuyla ilgili vahiy gelmez ise kendisi içtihat ederdi. Bazen bu içtihatları daha sonradan inen ayetlerle teyit edilirken bazen de ilahi ikaz ile uyarılır ve düzeltilirdi. Yani her iki durumda da vahiy vardı ve Hz. Peygamberin içtihatları vahiyden uzak değildi. Bir nevi *Takrir-i Vahiy* söz konusu idi; O içtihatlarında kendi haline bırakılmamıştı. İsbet ettiklerinde ya ayetle desteklenmiş ya da o şekliyle kabul edilmişti. Hata durumu söz konusu olduğunda ise ilâhî vahiyle müdahale edilmiş ve hata düzeltilmişti. Kısaca her sünnet bir nevi vahiy kontrolünden geçmişti.

Yine Hz. Peygamberin, en küçük hatalarının dahi bizzat Kur'an tarafından düzeltilmesi, dinin bize sağlam bir şekilde geldiğinin göstergesidir. Eğer –küçükte olsa- peygamberin bazı hataları düzeltilmemiş olsaydı, din bize bazı eksiklik ve yanlışlıklarla ulaşmış olacaktı. Bu durumda bu tebliğe “belâğun mubîn” “apaçık tebliğ” demek mümkün olmayacaktı.¹⁰²

Hz. Peygamber’in ikaz edilmesini inceledikten sonra diğer delillerin değerlendirmelerine geçebiliriz:

Hz. Peygamberin beşer olması onun vahiy almasına mâni bir durum değildir. Burada tartışılan durum Hz. Peygamber’in beşerî yönü değil, onun fiillerindeki ilahî müdahalenin boyutunun ölçüsüdür. Hz. Peygamberin vahiy almış olması, gerçekte onun beşerî yönünü yok edip hayatını monotonlaştırmış mıdır? Veya onu, üsve-i hasene dediğimiz güzel örnek olmaktan çıkarmış mıdır? Durumun bu şekilde olduğunu söylemek pek tutarlı bir söylem değildir. Aslında tam tersi bir durum vardır. Vahiy hayatın dışında olan bir olgu değil, aksine

¹⁰⁰ Enfâl, 8/69.

¹⁰¹ Beydavî, III/67.

¹⁰² Mevlüt Güngör, “Kur'an'ın Hz. Peygamber'in Sünnetine Verdiği Değer”, *Sünnetin Dindeki Yeri*, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, s. 61.

onun içerisinde olan bir durumdur. Hz. Peygambere Kur'an'ın yaklaşık yirmi üç yılda nazil olmasının arkasında da bu gerçek vardır. Örf kavramı bu bağlamda Kur'an'ın hayatla ne derece uyumlu bir iç içelik sağladığını gösteren güzel örneklerden biri olarak burada hatırlanabilir.¹⁰³ Vahyin hayata intibakını kolaylaştırmak ve onu yaşanılır kılmaktır. İnen ayetlerle hem Hz. Peygamber hem de ona tabi olan insanların geçmişteki hatalarından arınarak daha güzel bir hayata adapte oluyorlardı.

“Onların yüz çevirmeleri sana ağır geliyorsa yeri delerek veya göğe merdiven dayayarak bir mucize getirmeye gücün yeterse (yap). Allah dileseydi hepsini hidayet üzere toplardı”¹⁰⁴ ayetinden de anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber'in fiilleri, ilahi iradenin dışına taşmamaktaydı. Her an onun fiillerine ilahi bir müdahale oluyordu. Belki de üsve-i hasene olduğundan dolayı, o sürekli ilahi müdahaleyle karşı karşıyaydı. Onun her fiili hem kendi döneminde yaşayanlar hem de daha sonradan gelecek olan kimseler için birer örnek olacaktı. Örnek olacak birinin küçük de olsa bir yanlış üzerine terkedilmiş olması, peşinden yanlışlar silsilesini getirecekti. Onun için Hz. Peygamber'in hata üzerinde kalmasına müsaade edilmemiştir.

Yine “*De ki: Benim namazım, kurbanım (ibadetim), hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin rabbi Allah içindir*”¹⁰⁵ ayeti de Rasûlullah'ın, uygulamada doğruya iletildiğine delalet etmektedir. Yaptığı işlerin Allah'ın emri ile olduğunu belirtmesi, Hz. Peygamber'in fiillerinde ilahi yönlendirme olduğunu göstermektedir. Öyle ki Zeyneb bint Cahş'la evlenmesi bile Allah Teâlâ'nın emri ile olmuştur.¹⁰⁶

Hz. Peygamber'in sürekli olarak ilahî kontrol altında olduğunu söyleyebiliriz. Hem dini tebliğ hem de o tebliğ ettiklerini tebyîn (açıklamakla) görevlendirilmiş olan bir kimsenin kendi haline bırakılması mümkün değildir. “*And olsun ki sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı uman ve Allah'ı çok zikreden kimseler için Allah'ın Rasûlünde güzel bir örnek vardır.*”¹⁰⁷ ayetiyle de onun davranışları herkes için örnek gösterilmişti. Yani Hz. Peygamber sadece ibadetler konusunda değil, her türlü söz ve fiillerinde de örnek olarak gösterilmişti. “*Sizin için*” ifadesinden, toplumun belli kesimlerine değil tamamına örnek olduğu anlaşılmaktadır. Her seviyeden ve her meslek grubundan olan kimseler için örnek olduğuna vurgu yapılmaktadır. Her yönüyle ve herkese örnek olan bir kimsenin, fiil ve davranışlarının da iyi belirlenmesi ve kontrol altında olması gerekmektedir. Onun için, ufak bir hataya yönelme

¹⁰³ Bu konuda sosyolojik bir irdeleme örneği olarak, Osman Eyüpoğlu ve Mehmet Okuyan, “*Kur'an'ın Sosyo-Kültürel Koşulları Dikkate Alışı: Ma'rûf Kavramı Örneği*” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 26–27, yıl 2008, (ss.175–213)'e bakılabilir.

¹⁰⁴ En'âm, 6/35.

¹⁰⁵ En'âm, 6/162.

¹⁰⁶ Ahzâb, 33/37.

¹⁰⁷ Ahzâb, 33/21.

durumu söz konusu olduğunda hemen uyarılmış ve doğru davranışa yönlendirilmiştir. Küçük de olsa bir yanlışta yüzüstü bırakılmamıştır.

Hiz. Peygamber'in fiil ve davranışlarından meydana gelen sünnetin, vahiyden uzak olduğu düşünülemez. Sünnetin vahiyyle ilişkisinin tek şekilde değil de farklı boyutlarda olduğunu düşünebiliriz. Vahyin geliş şekilleri farklı olduğu gibi tezahürü de varlıklara göre de farklılıklar arz edebilmektedir. Arıya yapılan vahiyyle göklere yapılan vahiy bir olmadığı gibi Hiz. Musa'nın annesine yapılan vahiyyle de peygamberlere yapılan vahiyler bir değildi. Hiz. Peygambere gelen vahiyler de değişik özelliklerde olabilir. Hem lafız olarak hem de mana olarak vahyedilen Kur'anî vahiyyle, mana olarak vahyedilen sünnet bir olmadığı gibi sünnet de kendi içerisinde farklı şekillerde vahyedilmiş olabilir. Hiz. Peygamber, Kur'an dışında kendisine vahyedilen hadisleri bazen "Rabbim böyle vahyetti, böyle böyle buyurdu." şeklinde yani kendisine vahyedildiği şekilde (lafzen) rivayet ederken bazen de "bana şöyle şöyle vahyedildi" veya "şununla emrolundum" şeklinde mana olarak rivayet etmiştir. İlk gruptaki hadis-i şerifler Kudsî Hadis olarak isimlendirilirken diğerleri normal hadis olarak isimlendirilmiştir.

Hiz. Peygamberden, dini tebliğ ve tebyîn adına nakledilen rivayetlerin vahiy olduğunu söyleyebilirken, diğer davranışlarının da tamamen vahiyden uzak olduğunu söyleyemeyiz. Hiz. Peygamber birçok konuda içtihat yapmış olsa dahi bu içtihatları bir şekilde vahiyyle bağlantılıdır. İctihadında yanılmış ise hemen vahiyyle düzeltilmiştir. Yok, eğer içtihatlarında isabet etmiş ise ona bir müdahale edilmemiş ve dolaylı olarak kabul edilmiştir. Bu tür durumlarda adeta "*takrir-i vahiy*" vardır. Yani her iki durumda da Hiz. Peygamberin içtihatları vahiyden bağımsız değildir.

Sünnetin vahiyyle ilişkisini ortaya koyduktan sonra Kur'anî vahiyyle aralarındaki farklılıkları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Lafız yönünden: Kur'an'ın her suresi, her ayeti, her kelimesi Allah'ın kelamı olup Hiz. Peygamber (sas)'e vahy-i metlûv olarak indirilmiştir. Sünnet ise Peygamber (sas)'e vahy-i gayr-i metlûv olarak gelmiş ve bu manayı lafza dökmek (uygulamak; içtimaî hayata uyarlamak) Hiz. Peygambere bırakılmıştır.

2. Sübut yönünden: Kur'an'ın tamamı tevatür yoluyla sabit olmuşken sünnetin bir kısmı tevatürle sabit olmuştur.

3. İlim ifade etme yönünden: Kur'an kesin ilim ifade ettiği halde sünnetin mütevatir olanı kesin ilim ifade eder. Ahad haberler ise zan ifade ederler.

Sonuç

Allah ile insanlar arasında iletişim dili olarak tanımlayabileceğimiz vahiy, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem (as)'dan son peygamber Hz. Muhammed (sas)'e kadar devam etmiştir. Allah, insanlar arasından seçmiş olduğu peygamberlere vahyettiği gibi bazen de peygamber olmayan kimselere de vahyetmiştir. İnsanların dışında arıya, yeryüzüne ve göklere de vahyedilmiştir.

Vahiy, Kur'an'da farklı anlamlarda kullanılmış bir kavramdır. Peygamberler, insanlar, canlı ve cansız varlıklar için kullanıldığı gibi şeytanlar için de kullanılmıştır. Fakat bizim "vahiy"den kastımız ıstılahî anlamıdır. Yani Allah'ın indirmeyi murat ettiği bilgileri insanlar arasından seçmiş olduğu kimselere iletmesidir. Allah, Hz. Âdem (as)'dan başlayarak Hz. Muhammed (sas)'e kadar insanlar arasından seçmiş olduğu peygamberlerine vahiyler göndermiştir. Allah, bu peygamberlerden bazılarını vahiy yoluyla suhûf ve kitaplar verirken bazılarını vermemiştir. Fakat kendilerine kitap verilemeyen peygamberlere de vahiy gelmiştir. Örneğin kendisine kitap verilmediği halde Nuh (as), İsmail (as) ve Yakup (as) gibi peygamberlere vahyedildiğinden¹⁰⁸ bahsedilmektedir. Allah, peygamberlerine sadece ilahî kitapları vahyetmemiş, o kitaplarının dışında, kitaba girmeyen vahiyler de göndermiştir. Kitabın yanında kitabın açıklaması olan hikmeti de vermiştir.

Hz. Peygamber (sas)'e tebliğ ve tebyîn görevi verilmişti. Hem kendisine indirilen vahiy insanlara tebliğ edecek hem de o tebliğ ettiği şeyleri açıklayacaktı. Tebliğin esasını Kur'an oluştururken, tebyînin esasını sünnet oluşturmaktaydı. Kur'an vahiy olduğuna göre onun açıklaması olan sünnetin vahiyle ilişkisi ne orandadır? Sünnetin tamamının vahiy olmayıp Hz. Peygamberin içtihadından ibaret olduğunu söyleyenler olduğu gibi, bir kısmının vahiy diğer kısmının ise içtihadından ibaret olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Hz. Peygamber, Kur'an dışında da vahye muhatap olmuştur. Buna delalet eden birçok ayet ve hadis-i şerifler vardır. İlk kıblenin Mescid-i Aksâ olarak belirlenmesi, Bedir savaşından önce Allah'ın müşriklere ait olan iki topluluktan birini vaat etmesi ve savaşta biner melek ile müminleri destekleyeceğini bildirmesi, Nadiroğullarıyla savaştan önce Allah'ın emretmesiyle onlara ait olan hurmalıkların kesilmesinin istenmesi, eşlerinden birine vermiş olduğu sırrın yayılması üzerine hanımının o tutumunun Allah tarafından peygambere bildirilmesi gibi durumları zikredebiliriz. Kur'an'ın dışında Hz. Peygamber'e Cebrail (as)'ın gelip gelip gittiği, başta namaz, oruç, hac ve zekât olmak üzere birçok ibadetlerin yapılış şeklerini ona öğrettiği

¹⁰⁸ Nisâ, 4/163.

rivayet edilmiştir. Yani Hz. Peygamberin vahiyle irtibatı sadece Kur'an boyutunda olmuyor, sünnet boyutunda da devam etmiştir.

Sünnetin vahiyle ilişkisi kesin olmakla birlikte bunun hangi oranda olduğu tartışılmıştır. Hz. Peygambere verilen tebliğ ve tebyîn görevinden hareketle ibadetlerle ilgili uygulamaların kesinlikle vahiyle olduğunu söyleyebiliriz. Hz. Peygamberin beşer olması hasebiyle birçok beşerî uygulamaları ve içtihatları olmuştur. Bu içtihatları dini bir konuda olduğu gibi askeri veya diğer herhangi bir konu hakkında da olabiliyordu. İchtihatlarında isabet olmadığı durumlarda ikaz edilmesinden hareketle onun hata üzerinde bırakılmadığını ve düzeltilildiğini anlamaktayız. Hatalı içtihatları vahiyle düzeltilmiş, isabetli olanlara müdahale edilmeyerek onaylanmış ve adeta takrir-i vahiy değeri kazanmıştır.

Kısaca Hz. Peygamberin dine taalluk eden, tebyîn göreviyle ilgili olan sünnetlerinin vahiyle ilgili olduğunu söyleyebiliriz. İchtihatlarında isabetli olanlar takrir-i vahiy değeri kazanırken, hata durumlarının ise düzeltilmesinden dolayı vahiyle bağlantısı vardır diyebiliriz. Beşer olarak yapmış olduğu fiil ve davranışlarına da vahiy bağlamında ele alınmalıdır. Ahlakının Kur'an olması ve o ahlakın da “şüphesiz sen büyük bir ahlak üzeresin” şeklinde Allah tarafından methedilmesinden hareketle, onun her fiil ve davranışında direkt ve dolaylı olarak vahyin etkisini görmek mümkündür.

Kaynakça

- Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.
- el-A'zamî, “*Sünneti İnkâr Edenler*”, Çeviren: Nuri Topaloğlu, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: IV, İzmir 1987.
- Bakkal, Ali, “*Sünnetin Kaynak Değeri*”, *HRÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, Ocak-Haziran 2003.
- Beğâvî, Muhammedu'l-Huseyn b. Mesûd el-Ferrâ, *Tefsîru'l-Beğâvî (Meâlîmu't-Tenzîl)*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1987.
- Beydavî, Nâsiruddîn Ebî Abdillâh bin Ömer bin Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâr-u İhyâi't-Turâsî'l-Arabiyyi, Beyrut, Tarihsiz.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahihü'l-Buhârî*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.
- Carullah, Musa, *Kitabu's-Sünne*, (yer yok, Tarihsiz).
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV, Ankara 1991.
- Çelik, Hüseyin, *Kur'an'da Aile Modelleri*, Tebeşir Yayınları, Konya 20015.
- Çelik, Hüseyin, “*Hz. Peygamberin Hz. Aişe İle Olan Evliliğinin Kur'an'ın Korunmasına Katkısı*”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 16, Sayı: 53 (Güz 2012).
- Darimî, Ebu Muhammed Abdullah Abdurrahman, *Sünenü'd-Darimî*, Çağrı Yayın evi, İstanbul 1992.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, İFAV İstanbul 2011.
- Güngör, Mevlüt, “*Kur'an'ın Hz. Peygamber'in Sünnetine Verdiği Değer*”, *Sünnetin Dindeki Yeri*, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat.
- Ebû Davud, Süleyman bin el-Eş'as, *Sünen-ü Ebî Dâvud*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Ebû Hayyan, Muhammed bin Ebu Yusuf, *el-Bahrü'l-Muhîd*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.
- Eyüpoğlu Osman ve Okuyan Mehmet, “*Kur'an'ın Sosyo-Kültürel Koşulları Dikkate Alışı: Ma'rûf Kavramı Örneği*” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 26–27, yıl 2008, (ss.175–213).

- İbn Hüseyin, Yahya, “*Sünnetin Anlamına Dair Bir Açıklama*”, (Çeviri: Kadir Demirci), *İslamî İlimler Dergisi*, Yıl 6, Sayı 1, Bahar 2011.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil bin Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dar-u Tayyibe, Tarihsiz.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah, Muhammed bin Yezîd, *Sünen-ü İbni Mâce*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Keleş, Ahmet, *Sünnet Vahiy İlişkisi*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Diyarbakır 1999.
- Kurtûbî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1987.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslüm el-Haccâc, *Sahih-i Müslim*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n- Nesâî*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.
- Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *Tefsîru'n-Nesefî*, Pamuk Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.
- Polat, Salahaddin, “*Hz. Peygamberin Sünnetini Anlama ve Sünnete Uyuma*”, *İslam'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği*, Kutlu Doğum Haftası 1993, TDV Yayınları/172, Ankara 1995.
- Râzî, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981.
- Sancaklı, Saffet, “*Sünnet Vahiy İlişkisi*”, *Diyanet İlmi Dergisi*, Cilt: 34, Temmuz-Ağustos-Eylül 1998.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru't-Taberî (Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân)*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2005
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992.
- Uraler, Aynur, “*Sünnetin Kaynağı Üzerine Bazı Tespitler*”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. IV, Sayı: 2, 2006.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul, Tarihsiz.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd bin Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akâvîl*, Mektebetü'l-Abîkân, Riyad 1998.